यदपेक्षया कस्याप्यतिशयाभावः ४तस्मिन् त्रि०। "तत्र निरतिशयं सार्वज्ञ्यबीजम्" पात०सू० "यदिदमतीतानागतप्रत्युत्पन्नप्रत्येकसमुच्चयातीन्द्रियग्रहणमल्पं बह्विति सार्वज्ञ्यबीजमेतद्विवर्द्धमानं यत्र निरतिशयं स सर्वज्ञः। अस्ति काष्ठाप्राप्तिः सार्वज्ञ्यबीजस्य सातिशयत्वात् परिमाणवदिति यत्र काष्ठाप्राप्तिर्ज्ञानस्य स सर्वज्ञः स च पुरुषविशेषः" भा० "व्याचष्टे यदिदमिति। बुद्धिसत्त्वावरकतमोऽपगमतारतम्येन यदिदमतीतानागतप्रत्युत्पन्नानां प्रत्येकञ्च समुच्चयेन च वर्त्तमानानामतीन्द्रियाणां ग्रहणं तस्य विशेषणमल्पं बह्विति सार्वज्ञ्यबीजं कारणम्। कश्चित् किञ्चिदेवातीतादि गृह्णाति कश्चिद् बहुतरं कश्चिद्बहुतमम् एतद्विवर्द्धमानं यत्र निष्क्रान्तमतिशयात् स सर्वज्ञ इति तदनेन प्रमेयमात्रं कथितम्। अत्र प्रमाणयति अस्ति काष्ठा प्राप्तिः सार्वज्ञ्यबीजस्येति साध्यनिर्देशः निरतिशयकाष्ठा यतः परमतिशयवत्ता नास्तीति। तेन नावधिमात्रेण सिद्धसाधनं, सातिशयत्वादिति हेतुः। यत् सातिशयं तत् तत्सर्वं निरतिशयं यथा कुवलामलकबिल्वेषु सातिशयमिति। व्याप्तिं दर्शयति परिमाणवत्। न च गरिमादिगुणैर्व्यभिचार इति साम्प्रतम्, न खल्वऽवयवगरिमावयविनः किन्त्वा, परमाणुभ्य अन्त्यावयविभ्यो यावन्तः केचन तेषां प्रत्येकं वर्त्तिनं गरिमाणं समाहृत्य गरिमवर्द्धमानताभिमानः ज्ञानन्तु प्रतिज्ञेयं समाप्यते इत्येकद्विबहुविषयतया युक्तं सातिशयमिति न व्यभिचारः" विवरणम्।

निरत्यय त्रि० निर्गतोऽत्ययो यस्य प्रा०ब०। १अत्ययशून्ये "निरत्ययं साम न दान वर्जितम्" किरा०। अभावेऽव्ययी०। २अत्ययाभावे अव्य०। [निष्क्रान्ते।

निरध्व त्रि० निष्क्रान्तोऽध्वनः प्रा०त० अच्समा०। अध्वनो

निरनुनासिक त्रि० निर्गतमनुनासिकमनुनासिकत्वं यस्य। अनुनासिकभिन्ने वर्णभेदे "यलो द्विधाऽरो निरनुनासिकः सानुनासिकः" मुग्धबोधः।

निरनुयोज्यानुयोग पु० गौतमोक्ते निग्रहस्थानभेदे तल्लक्षणम् तत्रोक्तं यथा "निग्रहस्थानातियोगो निरनुयोज्यानुयोगः" सू० "निग्रहस्थानलक्षणस्य मिथ्याध्यवसायादनिग्रहस्थाने निगृहीतोऽसीति परं ब्रुवन् निरनुयोज्यानुयोगान्निगृहीतो वेदितव्यः" इति भा०। "अवसरे यथार्थनिग्रहस्थानोद्भावनातिरिक्तं यन्निग्रहस्थानोद्भावनं तदित्यर्थः एतेनावसरे निग्रहस्थानोद्भावने एकनिग्रहस्थाने निग्रहस्थानान्तरोद्भावने च नातिव्याप्तिः। सोऽयं चतुर्द्धा छलं जातिराभासोऽनवसरग्रहणञ्च। आभासो व्यभिचारादावसिद्ध्याद्युद्भावनम् अनवसरग्रहणञ्चाकाले एवोद्भावनं यथा त्यक्षसि चेत् प्रतिज्ञाहानिः विशेषयसि चेत् हेत्वन्तरम्। एवमवसरमतीत्यकथनमपि, यथा उच्यमानग्राह्यस्यापशब्दादेः परिसमाप्तौ एवमनुक्तग्राह्याज्ञानाद्यननुभाषणावसरेऽनुद्भाव्यबोधाविष्करणानुभाषणप्रवृत्ते वादिनि तदुद्भावनमित्यादिकमुह्यम्" वृत्तिः।

निरन्तर त्रि० निर्गतमन्तरं यस्मात् प्रा०ब०। १सन्तते अविच्छिन्ने सन्ततियुक्ते सन्ततिश्च दैशिकी कालिकी च तत्र दैशिकविच्छेदशून्ये "कृतापराधानपि योषितः प्रियान् परिष्वजन्ते शयने निरन्तरम्" ऋतुस० "भूभर्त्तुरायतनिरन्तरसन्निविष्टाः" माघः "निरन्तरास्वन्तरवातवृष्टिषु" कुमा० कालिकविच्छेदशून्ये निरवधौ यथा "कपिलानां सवत्सानां वर्षमेकं निरन्तरम्" भा०व०९७अ० २अपरिधाने ३अनन्तर्द्धाने ४अभेदे ५अतादार्थ्ये च। निरन्तरालादयोऽप्यत्र "निरन्तराला करिणां कदम्बकैः" [त्रिका०

निरन्तराभ्यास पु० कर्म०। १सततावृत्ते ब०व०। २स्वाध्याये

निरन्वय त्रि० नास्ति अन्वयः सम्बन्धो यत्र। १सम्बन्धरहिते "का त्वमेकाकिनी भीरु! निरन्वयजने वने" भट्टिः। २स्वामिसमक्षतारूपसम्बन्धशून्ये स्तेयभेदे "स्यात् साहसं त्वन्वयवत् प्रसभं कर्म यत् कृतम्। निरन्वयं भवेत् स्तेयं हृत्वाऽपह्नूयते च यत्" मनुः (निरन्वयं) "स्वामिपरोक्षापहृतं स्तेयम्" कुल्लू०। ३स्वामिसम्बन्धशून्ये स्तेये च "परिपूतेषु धान्येषु शाकमूलफलेषु च। निरन्वये शतं दण्डः सान्वयेऽर्द्धशतं दमः" मनुः "निष्पुलाकीकृतेषु धान्येषु शाकादिषु चापहृतेषु अन्वयो द्रव्यस्वामिनां सम्बन्धः येन सह कश्चिदपि सम्बन्धो नास्ति" कुल्लू०। ४निर्वंशे च।

निरपत्रप त्रि० निष्क्रान्तः अपत्रपायाः प्रा०त०। निर्लज्जे धृष्टे जटा०। "अप्सरो मेनका ब्रह्मन् निर्दया निरपत्रपा" भा०आ० ८अ०।

निरपेक्ष त्रि० निर्गता अपेक्षा यस्य प्रा०ब०। १अपेक्षाशून्ये स्वार्थबोधनाय अन्यापेक्षाशून्ये "निरपेक्षो रवः श्रुतिः" भट्टवार्त्तिकम्। "तत्तत्कर्मसु विनियोगसाधकानां श्रुतिलिङ्गादीनां मध्ये श्रुतेः (श्रूयमाणविभक्तेः) इतरानपेक्षणेन विनियोगसाधकत्वात् तथात्वं लिङ्गादीनां तु द्विती-